2.5. Hak ve Adaleti Gözetme

Hak kavramı doğruluk, gerçeklik, hakikat, sahip olunan yasal yeterlilik ve yetkiler anlamına gelir. Hukuk kavramı, hak kelimesinin çoğuludur. İslamiyet, bir hak ve hakikat medeniyetidir. Kur'an-ı Kerim'de hak ve adaletin mutlaklığı güçlü şekilde vurgulanır. Hesap gününde kimseye haksızlık yapılmayacağı, herkese adaletle hükmedileceği ve hak sahiplerine haklarının verileceği belirtilir.[20] Kanun koyarken, yönetirken ve yargılama yaparken herhangi bir menfaat gözetmeyen yöneticilerle, birbirlerine ve çevreye karşı hak ve adaleti gözeterek hareket edenlere kurtuluş müjdelenir.

Bilgi Notu

Hak kavramı Kur'an'da 247 ayette yer almıştır. "Batılın zıddı", "doğru haber", "bir olayın iç yüzü", "aslına uygun bilgi", "inanç" gibi anlamlarının yanında, Allah'ın (cc) bir ismi ve sıfatı (Hakk) olarak da geçmektedir. İslami kaynaklarda hak kelimesi "korunması, gözetilmesi ya da sahibine ödenmesi gerekli olan maddi veya manevi imkân, pay, eşya ve menfaatler; görev, sorumluluk, borç" gibi anlamlarda da kullanılmıştır.

(Mustafa Çağrıcı, "Hak", 5/137)

Peygamberler hak ve adaleti tesis ederken insan ve toplumun menfaatini önde tutmuştur. Haktan ve adaletten ayrılıp toplumlarına zulmeden Nemrut, Firavun ve Haman gibi zalimlere karşı peygamberlerin yaptığı mücadeleler

20 bk. Mümin suresi 7. ayet.

Kur'an-ı Kerim'in temel konularındandır.[21] Hakkın kapsamı geniştir. Hadislerde yer alan Allah (cc) hakkının yanı sıra din kardeşliği, anne, baba, koca, zevce, çocuk, akraba, arkadaşlık, dostluk, komşuluk, misafirlik, mal, yolculuk gibi haklar, insanların birbirleri üzerindeki mesuliyetine işaret eder. Hz. Peygamber, kişinin kendine karşı sorumlulukları olduğu gibi ailesine, dostlarına ve misafirlerine karşı da sorumluluğu olduğunu bundan dolayı bütün zamanını ibadetle geçirerek bu sorumluluklarını ihmal etmesinin yanlışlığını bildirir.[22]

Görsel 3.4: Topkapı Sarayı'nın en yüksek yapısı, Adalet Kulesi (İstanbul)

Yorumlayalım

Adldir mûcib-i salâh-ı cihan
Adalet bütün dünyanın düzenini temin eder.

Cihan bir bağdır dîvarı devlet
Cihan bir bağdır, duvarı devlettir.

Devletin nâzımı şeri'attır
Devletin nizamı Allah'ın kanunudur.

Şeri'ata olamaz hiç hâris illâ melik
Allah'ın kanununu ancak devlet başkanı korur.

Mülk zapt eyleyemez illâ leşker
Mülk ancak ordu ile zapt edilir.

Leşkeri cem' edemez illâ mal
Orduyu ancak mal ayakta tutar.

Malı cem' eyleyen raiyettir
Malı bir araya getiren ancak halktır.

Raiyeti kul eder pâdişah-ı âleme adl.
Halkı idare altına alan cihan padişahının adaletidir.

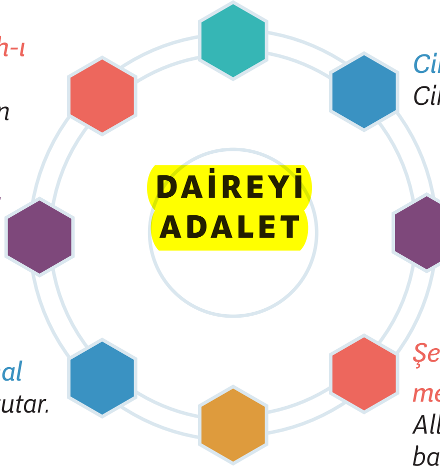

Kınalızade Ali Efendi'nin Ahlak-ı Alai adlı eserinde yer alan "daire-i adalet" kavramını temel alarak bu kavramın getirmiş olduğu anlayışın Osmanlı Devleti'nin yönetim, adalet ve toplumsal düzenine katkılarını yorumlayınız.

Adalet, insanlar arası ilişkileri düzenleme konusunda üzerinde en çok durulan kavramdır. Hakkı teslim etmek ve hukuka uymak anlamındaki adalet, insanların haklarına saygı göstermek, herkese layık olduğu ve hak ettiğinin karşılığını vermek gibi erdemleri içerir. Adalet; ahlaki, hukuki, dinî ve evrensel bir değerdir. İslam medeniyetinde adalet, toplumsal hayatın esası ve mülkün temeli sayılmıştır.[23] Şahsi menfaat temini, akrabalık ya da düşmanlık gibi hissî durumlar veya makam-mevki, cinsiyet ve maddi durum gibi üstünlük anlamında yorumlanabilecek statüler, adalet ilkesinden sapmayı mazur göstermez.

21 bk. Bakara suresi 49-50, 258. ayetler, Taha suresi 9-98. ayetler, Kasas suresi 6, 8, 38. ayetler.
22 bk. Buhari, *Savm* 51-55; Tirmizî, "Menâkıb", 63; Müslim, "Birr", 2; Buhârî, "Edeb", 3; Dârimî, "Rikâk", 7; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 2.
23 Çağrıcı, "Adalet", 1/341.

İslam hukuk sisteminde adaletle ilgili kurumlar Peygamberimizle (sav) birlikte gelişmeye başlamıştır. Veda Hutbesi bir insan hakları beyannamesidir. Veda Hutbesi'nde ferdin ailesi, yakınları ve içinde yaşadığı toplumla olan ilişkileri ele alınmış, karşılıklı haklarının neler olduğu belirlenmiştir.[24] Bu esaslar, İslam medeniyetinin gelişmesine ve kurumlaşmasına rehberlik yapmış; İslam hukuk sistemi içinde kadılık, şurta, hisbe ve mezalim gibi kurumlar meydana getirilmiştir.

İslam medeniyetinin en belirgin vasfı olan hak ve adalet kavramları, sistemleşerek kurumlaşmış uygulamalarda kendini göstermiştir. Yöneticilerin kendinden sonrakilere yaptıkları ilk tavsiye adil olmaları gerektiğidir. Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışı "daireyiadalet" kavramında karşılığını bulmuştur.[25] Halkın karnının doyması, huzur ve güven içinde yaşaması, ordunun ihtiyaçlarının karşılanması ve hazinenin doluluğu sultanın ve yöneticilerin ülkeyi adaletle yönetmesine bağlı sayılmıştır.

24 bk. Koksal, İslam Tarihi, 1783-1784.
25 Kahraman, "Ahlak-i Alai", 2/15.